

Actes de les
**V Jornades
d'Estudis
Locals de Felanitx**

7 i 8 de febrer de 2020
Saló d'Actes de la Casa de Cultura de Felanitx

Coordinació i edició
Miquel Àngel Vicens i Siquier

Consulta *on line*
www.amicsclosos.cat/5jornades

EDICIONS AMICS DELS CLOSOS

Dipòsit Legal
PM 971-2020

Imprès en **Edicions Talaiots**, novembre 2020

El llibre que teniu a les mans és el fruit de l'esforç i la dedicació que els autors han plasmat en el seu treball. A tots ells i a aquelles persones i institucions que han contribuït a la realització i l'edició de les actes de les V Jornades d'Estudis Locals de Felanitx, moltes gràcies.

Enguany (el 2020) serà recordat per l'impacte de la pandèmia de la Covid19, poc ens pensàvem quan organitzarem la cinquena edició de les Jornades d'Estudis Locals, de manera conjunta entre el Centre Cultural - Ajuntament de Felanitx i l'associació d'Amics dels Closos de Can Gaià, tot el que ens ha succeït. Els seus efectes també s'han fet notar a algunes de les propostes que es presentaren dins les V Jornades a principis de febrer, impedit que es poguessin encarar o acabar de la forma prevista o fins hi tot havent de renunciar a presentar-les, finalment. Així mateix, en alguns dels treballs els manca una adequada revisió final dels autors. Si s'observen errades, imprecisions o incongruències en demanem per endavant disculpes.

Els Amics dels Closos hem hagut de cancel·lar o repensar les nostres activitats, de fet ha sigut un any amb poques activitats, i les que hem pogut realitzar a partir del març han estat en format reduït i amb suport de les xarxes social. De tota manera el nostre compromís a favor del coneixement, tant en l'àmbit local com en el més general o especialitzat, no ha defallit. Aquest llibre és un clar exemple, així com la col·laboració en la *Reunió Científica d'Arqueomalacologia de la Península Ibèrica* celebrada a Ciutat el mes de novembre del 2019 i que les seves actes s'estan enllestint per publicar-les, si tot va bé, a principis del 2021. Així mateix, ben prest començarem a preparar la realització de les VI Jornades d'Estudis Locals per a principis del 2023, des de aquí volem fer una crida a la seva participació. En cada edició descobrim nous aspectes de la nostra història i de la nostra societat, que ens encoratgen a seguir treballant per a la seva difusió.

Miquel Àngel Vicens i Siquier

President de l'Associació dels Amics dels Closos de Can Gaià

El mes de febrer de 2020 es varen celebrar les V Jornades d'Estudis Locals a Felanitx. Unes jornades que normalment se duen a terme cada 3 anys al nostre municipi i que organitzen de forma conjunta els Amics dels Closos de Can Gaià i el Centre Cultural de Felanitx. Varen tenir sort, un mes més tard ens confinaven per mor de la covid-19, la pandèmia del segle XXI, haurien d'haver esperat però no va ser així.

Va ser un cap de setmana on es dugueren a terme diferents xerrades, un recorregut per la història en diferents àmbits i que s'han succeït o tenen relació amb el nostre municipi. Els Amics dels closos fan una gran feina i donen l'oportunitat de mostrar el que fan al seu dia a dia a tota la gent que dediquen el seu temps bé sigui d'investigació, educació, cultura, art, història o tradicions. Els anim a que continuïn amb aquesta tasca perquè enriqueixen la ciutadania amb la seva saviesa i visió.

Jaume Monserrat Vaquer
Batle de Felanitx

L'OBRA ESCULTÒRICA DE MIQUEL VADELL I PASTOR A FELANITX

Andreu Gabriel Veny i Miró

VENY, A.G. (2020). L'obra escultòrica de Miquel Vadell i Pastor a Felanitx. *V Jornades d'Estudis Locals de Felanitx*: 91-99

INTRODUCCIÓ

El patrimoni eclesiàstic de Mallorca és força nombrós. I això és així perquè sortosament, en el segle XX, no es va veure afectat per la crema d'esglésies que va perjudicar el patrimoni barceloní durant la Setmana Tràgica i que tant va malmetre el del conjunt de l'Estat durant la Guerra Civil.

En el cas de Felanitx ens trobem un patrimoni eclesiàstic gran i valuós. Cal lamentar algunes pèrdues importants, com són els retaules barrocs de l'església parroquial de Sant Miquel i el del santuari de Sant Salvador, entre altres. Però durant el segle XX es varen fer importants construccions i aportacions, com el monument de Crist Rei i la capelleta d'es camí de Sant Salvador. En aquesta comunicació ens interessa especialment l'esmentada capelleta, a causa que les figures de marès són de l'escultor Vadell.

També cal tenir present que, al haver estat Felanitx una terra fecunda de vocacions, el patrimoni eclesiàstic de finals dels segles XIX i XX va augmentar significativament. No debades, a Felanitx es varen fundar les Germanes de la Caritat, les Germanes Trinitàries, les Germanes de la Providència i els Germans Ligorins; aquests dos darrers, amb posterioritat es varen unir a la família teatina. El fet de fundar-se a Felanitx, va provocar que es construïssin noves esglésies i capelles. Però així com un auge de vocacions va fer augmentar el patrimoni, la falta d'aquestes, paradoxalment, també l'ha enriquit molt: quan les monges han hagut de tancar els seus convents, han portat part del seu patrimoni

a la seva casa fundacional. D'aquesta manera, trobem obra de Vadell al museu de les Germanes de la Caritat.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Per a la nostra investigació sobre l'obra de Miquel Vadell a sa Capelleta de Felanitx ens hem servit de El Felanigense on, a la crònica del 7 de maig de 1910, es diu: *“Quedan ya ultimados todos los trabajos de la Capelleta y colocado en ella el fac simile del hallazgo de la venerada imagen, que ha copiado con toda exactitud el escultor D. Miguel Vadell, quien ha retratado al vivo la actitud del feliz pastor que, según la tradición, tuvo la suerte de recoger la santa efigie”*.

El Heraldo de Cristo de maig de 1929, en un article de Mn. Cosme Bauçà Adrover signat amb el pseudònim Ben-Alí, referint-se a la talla de la Mare de Déu de sa Capelleta diu així: *“La actual de idéntica calidad que los antedichos data de 1910, así que toda su historia podemos reducirla a decir que es obra del escultor Miguel Vadell de Manacor, parecida de dimensiones y forma a la venerada en el altar mayor del Santuario, queriendo figurar empero el acto de descubrimiento por un pastor arrodillado, y un perrito como absorto algo más lejos”*.

Mn. Pere Xamena a Felanitx mot a mot, publicat el 1991, a la paraula “Capelleta d'es camí de Sant Salvador” diu: “Segons una llegenda, en aquest lloc va ésser trobada per un pastor la imatge de la Mare de Déu de Sant Salvador. En temps passats estava senyalat amb un senzill monument. La capelleta actual va ésser edificada els anys 1905–1910 segons plans de Mn. Antoni M. Alcover Sureda; l'escultor Miquel Vadell tallà en marès les figures de la Mare de Déu i del pastor amb el ca”.

La informació que se'ns dóna és força completa, però, malauradament, ni a l'arxiu parroquial ni al de Sant Salvador n'hem trobat la factura; per tant, no podem saber quin cost varen tenir.

Per atribuir les obres de l'escultor Vadell que hi ha al museu del convent de la Caritat de Felanitx ens hem servit del Diccionario Biográfico de Manacor (Fuster, 2012), on hi ha una petita nota biogràfica de l'escultor i pintor Miquel Vadell i Pastor, així com un llistat incomplet de les obres que va crear. En aquesta llista, casualment, hi ha totes les obres que tractem en aquesta comunicació: *“Retablo, imagen de San Vicente de Paúl y Sagrario, Convento de San Vicente de Paúl de Fornalutx. (17 de febrero de 1907)”*, *“Retablo de piedra arenística, de la Capilla del Hallazgo, en la subida a la Ermita de la Virgen de San Salvador, de Felanitx. (Mayo 1910)”* i *“Santa Teresa de Jesús y San José, en el Oratorio San Vicente de Paúl de Manacor (1916)”*.

A través d'una fotografia del llibre de Josep Antoni Morell González titulat Segle i mig de Caritat. Història de les germanes de la Caritat a Sóller i a Fornalutx, publicat el 2017, hem pogut localitzar el sagrari. I a través del llibre d'Albert Carvajal Mesquida, Joan Lliteras Vives i Antoni Gomila Grimalt titulat Els antics oratoris de Manacor, publicat el 1999, i del testimoni oral de les germanes de la Caritat, hem pogut localitzar santa Teresa d'Àvila.

És una vertadera llàstima que les Germanes de la Caritat no anessin inventariant d'on portaven els diferents objectes que formen la seva col·lecció d'art sacre. Segurament hi ha

molta més obra de Miquel Vadell i de tants altres escultors de l'època com Galmés, Vila, Arcas..., però, fins que no sorgeixin altres estudis o documents gràfics dels convents, que tenen clausurats, per prudència no podem atribuir-los l'autoria.

METODOLOGIA

En aquesta investigació ens hem basat en una metodologia qualitativa. Així, juntament amb la recerca bibliogràfica, de fonts documentals i orals, els mètodes utilitzats han estat l'observació, l'anàlisi i la comparació d'obres amb altres del mateix autor. Per una banda, l'observació de les obres ens permet identificar possibles firmes per descartar l'autoria de Vadell, que tendia a no signar-les. També, però, ens permet reconèixer elements propis de l'escultor, cosa que ha estat de gran utilitat per trobar les obres de les quals es parla en aquesta comunicació. Les fonts documentals ajuden a poder confirmar les hipòtesis sobre l'autoria, que en aquest cas són nombroses. Així, cal passar a l'anàlisi més exhaustiva de cada obra i tenir en compte el material utilitzat, les tècniques, la iconografia i els motius plasmats en l'obra. Finalment, podem utilitzar la comparació amb altres obres de Miquel Vadell per constatar les similituds i percebre les diferències entre les unes i les altres.

L'ARTISTA MIQUEL VADELL I PASTOR

Miquel Vadell i Pastor (1881-1961) era natural de Manacor. Segons la seva partida de baptisme, però, la seva àvia materna, que mai va conèixer perquè ja era morta en néixer ell, era natural de Felanitx.

Vadell va obrir, l'any 1906, un taller a Ciutat, al carrer Monti-Sion número 33-35, concretament al local que havia estat de l'escultor Lluís Font, que havia mort el 1904 i per qui havia treballat de tallista.

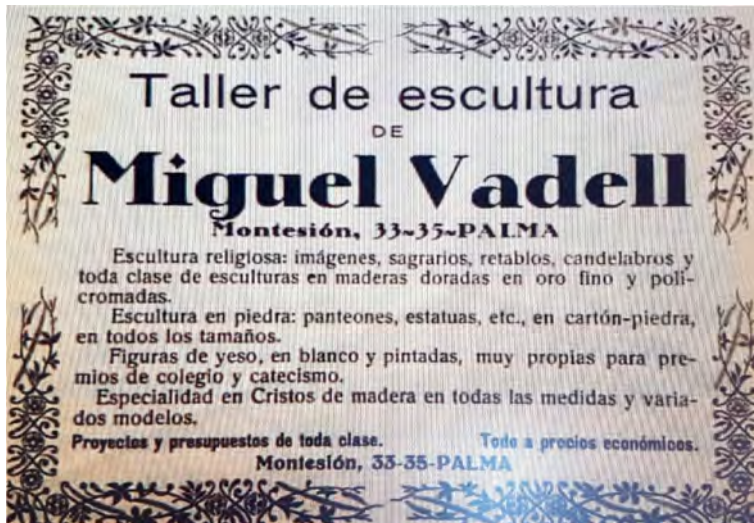

Figura 1: Anunci de l'escultor Vadell

Miquel Vadell es dedicava principalment a l'escultura i a la pintura de temàtica religiosa. Tot i no ser gaire conegut, té moltíssimes obres arreu de Mallorca, com els retaules majors

de la parròquia de la Transfiguració d'Artà, dels Dolors de Manacor i de Santa Maria de Sineu. També, a les capelles laterals de les esglésies esmentades, hi ha obres seves, igual que a molts altres indrets dels temples mallorquins com, per exemple, a l'Oratori de Sant Felip Neri de Porreres. Fins i tot també trobem la seva petjada a Menorca. Va ser realment prolífic.

Estudiada la seva obra (Veny, 2017a, 2017b i EP), podem afirmar que Vadell adequava l'estil de les seves obres a l'estil de l'església a la qual seria destinada cadascuna, especialment els retaules. De moment no hem pogut localitzar cap fotografia de l'escultor Vadell, però sí que hem pogut trobar un anunci que sortia sovint a la publicació franciscana *El Heraldo de Cristo* (figura 1).

SA CAPELLETA DEL CAMÍ DE SANT SALVADOR

No cal explicar exhaustivament el que és sa Capelleta, ja que Mn. Cosme Bauçà i Mn. Pere Xamena (1991), com hem vist, ho expliquen perfectament en poques paraules: és el lloc, segons la tradició, on un pastor amb un ca varen trobar la imatge de la Mare de Déu de Sant Salvador.

Figura 2: Conjunt de les imatges de Sa Capelleta

Només cal remarcar que el vicari general del moment, Mn. Antoni Maria Alcover, que va fer la traça dels plànols, era manacorí, igual que l'escultor Vadell. Segons les actes capitulars de desembre de 1909, just uns mesos abans que l'escultor Vadell hagués realitzat les figures de sa Capelleta, Mn. Alcover va treure un concurs de manera urgent per obtenir una rèplica de la Mare de Déu del portal del Mirador de la Seu que es trobava molt deteriorada. Per mitjà de carta, tal com diu específicament el canonge magistral, Mn. Alcover, Miquel Vadell es va oferir a llaurar-la de manera gratuïta, per col·laborar així amb les obres de reforma que l'enginyer arquitecte Gaudí estava realitzant a la Seu. No obstant, per falta de temps o per altres motius personals, mai la va arribar a fer com

podem veure en les actes Capitulars de 1909-1917. A part de ser manacorins ambdós, en aquells moments mantenien contacte.

A molts dels temples mallorquins hi ha obra de Vadell: de fet, allà on hi ha alguna de les seves obres o pintures, sempre n'hi ha moltes més. És curiós que en tot el terme de Felanitx només hi hagi aquesta aportació, la de sa Capelleta. No obstant això, sí que hi ha obra dels escultors coetanis a l'església parroquial de Sant Miquel (Moragues i Galmés), al Convent de Sant Agustí (Galmés), al cementiri i al Calvari (Arcas)... Tot plegat ens porta a formular la hipòtesi que si hi ha obra de Vadell a Felanitx és per l'amistat que aquest mantenia amb Mn. Antoni Maria Alcover.

Les imatges són de marès (figura 2). El seu estat de conservació és prou bo, i són objecte de constant veneració pels fidels per mitjà de ciris i flors.

La Mare de Déu és una rèplica de la imatge original que venerem al seu temple. El pastor roman agenollat, descalç, amb la mà dreta sobre el cor, amb el capell tret com a signe de veneració, i per això resta als seus peus; va vestit amb la roba ampla, amb un guardapits de llana i un sarró. Té un aspecte jove, amb la cara alegre, i dirigeix la mirada vers la sagrada imatge. Pel que fa el ca, porta un collar amb una sivella i resta assegut alçant la mirada vers la Maredeu.

OBJECTES SACRES DEL MUSEU DE LES GERMANES DE LA CARITAT

Figura 3: Retaule de la Caritat de Fornalutx

El sagrari

El 10 de juliol de 1985 el convent de la Caritat de Fornalutx va tancar les portes definitivament (Morell, 2017). En tancar, les monges es varen emportar de la capella la talla del seu sant patró, Vicenç de Paül i el sagrari. El sagrari es troba actualment al museu de Felanitx; el sant, no. El retaule neogòtic va ser deixat al convent i venut amb ell. La venda de totes dues coses, convent i retaule, va ser ràpida; no debades, Fornalutx és un poblet de muntanya amb molta demanda turística. A hores d'ara, el 2020, l'immoble ha canviat de propietari tres cops més. Sembla que el tercer propietari va convertir l'antiga capella en una habitació de luxe i, malauradament, el retaule va ser destruït per sempre més.

Al museu de la Caritat de Felanitx hi ha moltíssims de sagraris, uns vint o trenta. A través d'una fotografia en blanc i negre de 1963 publicada al llibre *Segle i mig de Caritat. Història de les germanes de la Caritat a Sóller i a Fornalutx* hem pogut identificar el sagrari que havia format part de la vida del convent de la Caritat, tot i que a dia d'avui ha perdut la creu que el coronava (figura 3).

El sagrari és d'estil neogòtic, tal com era el retaule, i mesura 86 cm d'alçària (figura 4a). Destaca per tenir quatre pinacles neogòtics que el fan més alt, però cal tenir present que, amb la creu inclosa, era més alt encara. A la porta té una al·legoria eucarística del calze amb la sagrada forma. A l'interior, a la porta, hi ha l'IHS, l'anagrama de Jesús (figura 4b).

Figura 4: (a) Sagrari procedent de Fornalutx i (b) Decoració interior de la seva porta

Troblem documentat un sagrari molt similar, de Vadell, amb dimensions més grosses, dins de la sagristia de l'església parroquial de Nostra Senyora dels Dolors de Manacor (figura 5a), amb un anagrama de Jesús idèntic al del convent de la Caritat (figura 6b).

Figura 5: (a) Sagrari de Manacor semblant al de Fornalutx, (b) Anagrama similar de Jesús

Figura 6: Santa Teresa procedent de la Caritat de Manacor

Santa Teresa d'Àvila

El 13 d'agost de 2012, les Germanes de la Caritat de Manacor tancaven el seu convent a causa de la falta de vocacions i a l'avançada edat de les cinc monges que hi residien. Tant elles com algunes coses del seu convent varen anar a parar al convent de la Caritat de Felanitx. Aquesta vegada varen deixar la capella bastant moblada, ja que a l'edifici s'hi continua fent classe. Del que varen portar cap a Felanitx, cal d'estacar la figura de santa Teresa (figura 6). Fa 1,43 m, és obra de l'escultor Vadell, datada de 1916, i estava retirada del culte des de 1933 (Carvajal *et al.*, 1999).

ICONOGRAFIA

Al·legories del sagrari

Sol ser un tema recurrent en Vadell incorporar a les portes del sagrari al·legories eucarístiques, encara que no sempre. A la porta d'aquest sagrari hi podem veure una incrustació que representa un calze amb l'eucaristia envoltada de rajos, sobre un núvol platejat. També hi trobem l'anagrama de Jesús, l'IHS, que prové del crismó. El crismó són les lletres *ji i ro* de l'alfabet grec entrelaçades, que són les inicials de *Khristos*. Sovint està flanquejat per les lletres alfa i omega, la primera i la darrera de l'alfabet grec, que simbolitzen que Crist és el principi i el final de tot. Aquest anagrama, amb el temps, seria substituït per l'anagrama «IHS» que significa "Jesús". En el cas que tractem hi ha una creu en el centre, just a sobre de la hac.

Santa Teresa de Jesús

Teresa va néixer a Àvila el 1515. Als divuit anys va ingressar al convent de les carmelites. És prou coneguda pel seu misticisme i també per la seva obra literària. Va ser canonitzada el 1622. Els atributs amb els quals se la representa són un àngel, que li travessa el cor amb una fletxa de foc, i un colom inspirador que plana damunt del seu cap.

Vadell representa la santa vestida d'hàbit carmelita, com sol ser habitual i situa el colom inspirador a la dreta del seu cap. El colom sembla que estigui en moviment. A més, per fer palesa la destresa en l'escriptura de la santa, a la seva mà esquerra hi va posar un llibre obert, mentre que a la mà dreta, una ploma. Ara no la porta, tal vegada s'hagi perduda.

CONCLUSIONS

Com queda palès en aquesta comunicació, Felanitx no és el poble on més obres podem trobar de Miquel Vadell, sinó que són comptades les participacions que aquest escultor va realitzar en el patrimoni local. Justament aquest és el motiu que fos necessari donar a conèixer aquestes obres i el seu autor, que sovint passen desapercebuts entre tot el conjunt de patrimoni artístic i eclesiàstic que podem trobar arreu del terme de Felanitx. Miquel Vadell és el gran oblidat en la història de l'art mallorquí, tot i ser un prolífic artista que va treballar tant l'escultura com la pintura arreu de tot Mallorca.

Va ser un artista amb unes característiques pròpies, fàcilment identificables, cosa que ens ha ajudat a l'hora de catalogar la seva obra. Per exemple, en el cas dels sagraris que trobem a diverses esglésies de Mallorca, que sempre repeteixen el particular daurat que Vadell utilitzava recurrentment en els retaules que anava fent o restaurant. També les

escultures de Miquel Vadell solen ser bastant característiques i es poden identificar, sobretot, per les faccions de la cara dels personatges representats i per la iconografia que utilitza. No obstant això, era un artista que no acostumava a signar les creacions, i és per aquest motiu que les fonts documentals tenen un paper tan important en la identificació de les obres i el seu autor.

BIBLIOGRAFIA

CARVAJAL, A.; LLITERAS, J. & GOMILA, A. (1999). *Els antics oratoris de Manacor*. Gràfiques Muntaner. 151p.

FUSTER, J. (2009). *Diccionario biográfico de Manacor. Del siglo IV al XXI*. 567 p.

MORELL, J. A. (2017). *Segle i mig de Caritat. Història de les germanes de la Caritat a Sóller i a Fornalutx*. Gràfiques Rubines. 204p.

RÉAU, L. (1997). Iconografía del arte cristiano, *El Serbal*, 5. 568p.

VENY, A. (2017a): L'obra escultòrica de Miquel Vadell i Pastor a l'Oratori de Porreres. *VI Jornades Estudis Locals de Porreres*: 189-209

VENY, A. (2017b): El retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Andreu i altres obres de Miquel Vadell i Pastor a Santanyí. *II Jornades Estudis Locals de Santanyí*: 303-327.

VENY, A. (En premsa): L'obra escultòrica de Miquel Vadell i Pastor a la parroquial de Sant Pere de Sencelles. *II Jornades Estudis Locals de Sencelles*

XAMENA, P. (1991): *Felanitx mot a mot*. Gràfiques Llopis. 286p.

Diario de Mallorca (13/08/2012). *Las Hermanas de La Caridad dejan Manacor tras 165 años*

Fonts arxivístiques

Arxiu Capitular

Arxiu Parroquial de la Mare de Déu dels Dolors de Manacor

Diario de Mallorca

El Felanigense

El Heraldo de Cristo

Fotografies

Andreu Gabriel Veny i Miró

Arxiu fotogràfic de Josep Antoni Morell González (Figura 3)

SUMARI

Presentació	7
Conferència inaugural	
<i>Associació Cultural Setmanari Felanitx: nous plantejaments per reforçar el present i encarar el futur.</i>	13
Bàrbara Sagrera i Jerònia M. Pont	
Societat	
<i>Notes històriques sobre la festa i la font de Santa Margalida, patrona de Felanitx.</i>	23
Maria del Carme Pino	
<i>Salers en el terme de Felanitx. Quasi cent anys d'una música tradicional a través del testimoni de quaranta persones.</i>	35
Sebastià Barceló	
<i>El Pacient Actiu a Felanitx, una nova estratègia d'apoderament del malalt crònic.</i>	53
Jerònia M. Pont i Joana Valenz	
Art	
<i>El paper pintat en els interiors de les cases felanitxeres.</i>	63
Magdalena Bennàssar i Josep M. Pomar	
<i>Magdalena Adrover Pizà. Pintant amb el fil i l'agulla</i>	79
Magdalena Bennàssar i Josep M. Pomar	
<i>L'obra escultòrica de Miquel Vadell i Pastor a Felanitx</i>	91
Andreu G. Venyr	
Museologia i documentació	
<i>La col·lecció paleontològica de la Fundació Mn. Cosme Bauçà. Patrimoni natural entre un gran fons cultural.</i>	103
Guillem Mas i Lluís Moragues	
<i>Redescobrint objectes en la Col·lecció Museogràfica Cosme Bauçà. Possible fauna arqueològica.</i>	115
Miquel Àngel Vicens i Bartomeu Salvà	
<i>Felanitx a l'Heraldo de Cristo.</i>	121
Andreu G. Veny	

<i>Llibres i obres artístiques del Dr. Binimelis.</i>	139
Onofre Vaquer	
<i>La reforma interior de Felanitx. Una part del projecte urbanístic dissenyat per Francesc Roca i Simó.</i>	145
Maria Mesquida	
Segles XIX - XX	
<i>Els felanitxers en el repoblament de Son Servera al segle XIX.</i>	159
Pere F. Castro	
<i>El cos de Carabiners a Felanitx (1829 – 1868).</i>	167
Celso Calviño	
<i>Felanitx, 40 anys d'eleccions municipals: 1979 – 2019.</i>	179
Joan Mestre	